

Oud-Utrecht

VERENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

Redactie: H. de Jong, Aurorastraat 26, Utrecht

*Administratie: Mr. N. B. ten Bokkel Huinink, secr. der vereniging, Lessinglaan 9,
Utrecht. Gironummer penningmeester: 575520 ten name van „Oud-Utrecht“*

EEN EN DERTIGSTE JAARGANG / NUMMER 11 / NOVEMBER 1958

UIT HET MANUSCRIPT VAN Ds. J. F. ASMA

(III)

Thans nog een herinnering van ds. Asma aan een bezoek aan de stad Utrecht, welke hij bereikte door op de 3e september van het jaar 1839 des morgens om 7 uur te Rotterdam de arnhemse stoomboot De Zeeuw te nemen, waarmede hij om 12 uur te Vreeswijk arriveerde:

„Te Vreeswijk zijn twee publieke gelegenheden om te Utrecht te komen: de een met het schuitje, de ander met een wagen van den kastelein Kieft (Kieviet). Wij verkozen de laatste, en kwamen om ruim 1 uur bij onze vrienden Burgerhoudt. Deze reisroute is veel aangener en goedkooper dan met de diligence: wij betaalden voor elken persoon in de boot, 2e kajuit f 1.05, voor de wagen f 0.75!

Het weder was ons doorgaans in het geheel niet gunstig te Utrecht. Tusschen de buijen door wandelden wij nochtans. Er was een nieuwe inrigting, die wij bezochten. Buiten de Wittevrouwenpoort was men bezig een Zoölogische Tuin aan te leggen. Professor Van Lidt de Jeude¹⁾ ondernam dit werk. In twee deelen, door een pad voor algemeen gebruik afgescheiden, bestaat dezelve. Aan 't eene gedeelte werd een nieuw groot huis voor zijn hooggeleerde gebouwd. Men vond rondom verscheidene niet onaardig ingerigte, meestal ruime zitplaatsen voor de bezoekende leden, zoo in de open lucht, als in als grotten en hutten gebouwde verblijven. In den tuin waren afgeperkt een kampje voor herten etc., een vijver voor watervogels, benevens hokken en ruimte voor faisanten, hoenders, etc.. Het meest trok onze aandacht een arend, die in een zoo ruime

¹⁾ Dr. Theodoor van Lidt de Jeude, 1788—1863, hoogleraar in de dierkunde te Utrecht. De Zoölogische Tuin lag achter zijn huis ter plaatse van de thans naar hem genoemde straat.

ijzeren en overdekte vierkante kooi was opgesloten, dat hij zich tamelijk vrij bewegen kon. Hij bewoog zich meermalen met een half vliegende sprong van de eene stok op de andere, had een frisch en vlug voorkomen, en wij merkten bij zijne poging om op ons aan te vallen op, dat hij door naar boven te zien de houding aannam, alsof hij op ons het oog niet had; en begon juist zijnen aanval, wanneer hij er minst toe bereid scheen.

In het andere deel van den tuin was een nieuw gesticht gebouw voor kabinet voor de natuurlijke historie bestemd, doch nog niet toegankelijk, omdat er niet alles voltooid was, en de voorwerpen nog niet behoorlijk waren geplaatst. Een ander huis, zekerlijk voor den kastelein bestemd, alsmede om daar onder dak te kunnen zijn, troffen wij daar ook aan. In eene der kamers zagen wij daar verscheidene apensoorten, papegaaien etc.; ook werd daar een slang bewaard, die wij echter niet te zien kregen. In deze tuin is ook een vijver, waar twee ganzen uit vreemde landen, een lepelaar, een ooijevaar, een reiger en twee roerdompen, welke vooral onze aandacht trokken, werden bewaard. Den 16 september werd deze sociëteit ingewijd: zij telde toen 151 leden en ieder lid contribueert jaarlijks *f*25.—

De groote winkel van A. Sinkel op de Oude Gracht ²⁾ was dezer dagen pas geopend. Het gebouw maakt het voorkomen van het nabijstaand stadhuis te gering. Aan den ingang is een ruim half rond portaal, zeer prachtig en smaakvol. Het inwendige is ruim, net, opmerkelijk door het van boven invallende licht, terwijl er geen kolommen zijn aangebragt om de breedte te hulp te komen. Het inwendige is groot, maar van uit het zoo ruime portaal te zien, schijnt het nog klein te wezen. Zoo is alle grootheid en kleinheid toch betrekkelijk!

Men roemt het stucadoorswerk, dat ik bij gebrek aan goed gezigt en misschien ook aan genoegzame opmerkzaamheid, meer geloof dan waargenomen heb, waarheid te zijn.

Onze vrienden verschaften ons het genoeg van een rijtoertje. Wij bezogten nabij De Bildt het buitengoed Het Klooster, dat voor eenige jaren op *f* 90.000.— was opgehouden. Weinige dagen na ons bezoek verhaalde men mij, dat het voor *f* 70.000.— was verkocht. De ligging van huis, dat veel goeds en uitmuntends had, alsmede het uitwendig voorkomen der plaats, is uitlokkend, schilderachtig en heeft iets groots: het inwendige beantwoordde door gemis aan zwaar hout en partijen niet aan het uitwendige.

Van hier reden wij door naar Zeist, waar wij aan de school de jongeheer Cristiaan van der Schalk uit Schiedam opzochten. Overigens werden wij hier teleurgesteld. Wij dronken er wel lekkere koffy, wij aten er wel keurig brood; maar — de regen verhinderde ons in het Zeister bosch te wandelen en het logement was somber, en met het gevorderde seizoen waren er geen bezoekers meer.

²⁾ Thans bankgebouw van Vlaer en Kol.

Ik heb slechts één bezoek afgelegd te Utrecht en wel bij ds. Dibbitz, ³⁾ dien ik woensdagavond, in de vervolgteksten des Ouden Testaments, over Bileam hoorde preeken. Hoogstraten ⁴⁾ was van huis. Molster ⁵⁾ ontmoette ik op straat; na zijn keelziekte was hij nu weer aan het preeken. Bij Paddenburg heb ik mij *Erasmii laus Stultitiae*, door den hoornschen rector Abbink onlangs uitgegeven, aangekocht.

De tuin van Burgerhoudt ⁶⁾ leverde vele mooie bloemen, uitnemende dahlia's op; in zijn bloemenkas stond een cactus grandiflora met één bloem, die wel den eersten of tweeden avond na ons vertrek zal zijn opengekomen.

Ons vertrek leverde in ons binnenste den tweestrijd op van leedwezen om vrienden te verlaten, en genoeg om weder bij andere te komen. Trouwens ditzelfde was ook daarna het geval."

S. W. MELCHIOR

³⁾ Lambertus Dibbits, 1796—1855, predikant te Utrecht sedert 1830. Tevoren stond hij te Schiedam, waar Ds. Asma in 1839 werkzaam was.

⁴⁾ Jacob François van Hoogstraten, 1806—1878, predikant te Utrecht sedert 1836.

⁵⁾ Johannes Abraham Diederiks Molster, predikant te Utrecht 1837—1850.

⁶⁾ Jacobus Johannes Burgerhoudt, geb. te Schiedam 1800, reeds in 1831 geëmeriteerd als predikant te Sneek, daarna woonachtig te Utrecht.

VONDSTEN EN RESTAURATIES IN UTRECHT

Opgraving Janskerkhof. In samenwerking met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek wordt door de dienst van Openbare Werken een onderzoek ingesteld naar de sinds lang verdwenen westpartij van de Janskerk. Nauwkeurige gegevens waren hieromtrent niet bekend. Op de 16de eeuwse kaart van Utrecht van Braun en Hogenberg staat deze kerk afgebeeld met één toren op de zuidwestelijke hoek. In het Gemeentearchief berust een tekening, gemaakt in verband met de sloop van deze toren in 1681, waarop te zien is, dat het een zuiver romaanse toren betrof, die op enige afstand vóór de westgevel van de kerk lag en door een laag tussengedeelte daarmee verbonden was. De tufstenen toren werd aan de zuidwestelijke zijde geschoord door een zware bakstenen steunbeer en was, blijkens een afzonderlijk schetsje, aan de binnenzijde door middel van een bakstenen kern verstijfd.

Allereerst is gezocht naar deze zuidwestelijke toren, waarvan zowel de fundamenteën als de bakstenen kern zeer spoedig aan het licht kwamen. Deze vondsten, gecombineerd met wat in 1932 tijdens het aanleggen van leidingen in deze omgeving was vastgelegd, tonen aan, dat de toren een buitenomtrek had van ca. 6,40 m. in het vierkant en bij de fundering een muurdikte van ca. 1,60 m. De bovengenoemde bakstenen kern was tot op groter hoogte dan de funderingen zelf nog aanwezig en mat 3,25 m. in het vierkant.

Tussen de toren en de kerk lagen restanten van muurwerk in tufsteen met een vulling van keien.

Bij het voortzetten van het onderzoek in noordelijke richting bleek, dat vóór de noorderzijbeuk een overeenkomstige toren bestaan moet hebben (echter zonder bakstenen versterking in de kern). De opzet van het torenfront was dus symmetrisch ten opzichte van de as der kerk, zoals bij romaanse kapittelkerken algemeen gebruikelijk was. Deze noordelijke toren moet echter — gezien hij op geen enkele oude afbeelding meer voorkomt — reeds vroeg zijn gesloopt of ingestort. Mogelijk heeft een instorting zelfs aanleiding gevormd tot het versterken van de andere toren! Op grond van het baksteenformaat (29/14/7 cm.), zou deze versterking in de 14e of 15e eeuw aangebracht kunnen zijn.

Van jongere datum (16e–17e eeuw) zijn de resten van keldertjes en waterputten, welke werden aangetroffen. Het gevonden aardewerk dateerde uit de 14e–17e eeuw.

Mariaplaats. In verband met de voorbereidingen voor de bouw van het nieuwe kantoor der Steenkolen Handelsvereniging op de hoek Mariaplaats-Rijnkade worden verschillende grondwerkzaamheden verricht. Een gedeelte van de hier aanwezige, nog uit de middeleeuwen daterende „slokop” — een groot riool van ca. 1,85 m. inwendige breedte — moest buiten gebruik gesteld en afgebroken worden. Blijkens de vele verschillende wijzen van overwelling en de diverse steenformaten moeten er door alle eeuwen heen regelmatig herstellingen aan dit riool zijn uitgevoerd.

Op verschillende plaatsen werden muurresten aangetroffen van baksteen in formaten tot 30 cm. lang. Het moeten restanten zijn van bij het kapittel van St. Marie behorende gebouwen. De vondsten zijn in tekening gebracht, maar ze zijn te sporadisch om enige conclusies omtrent de samenhang te kunnen trekken.

Vredenburg 34. Zoals in het meinummer van Oud-Utrecht (blz. 51) reeds werd aangekondigd, is de hardstenen rococotop van dit huis herplaatst op een volledig vernieuwde onderbouw, ontworpen door architect G. Uriot uit Amsterdam, die het pand voor de fa. Bayer verbouwde. De herstelling van de top geschiedde met steun van het Utrechts Monumentenfonds; het hardsteenwerk was op verschillende plaatsen ernstig beschadigd door het roesten van de ijzeren doken (welke nu door bronzen doken zijn vervangen). Op het houten luik werd het firmawapen aangebracht.

Er is getracht, de geveltop te dateren. Een onderzoek op het Gemeentearchief leverde de volgende gegevens op: van ca. 1710–1718 was het huis eigendom van Jacobus van Aldenhoven, van 1722–1770 van de erfgenaam Van Aldenhoven, van 1770–1814 resp. van Gijsbert van Roijen junior en Jan van der Kloes, „marchand de draps”. Op grond van de vorm moet de top gedateerd worden op het derde

Vredenburg 34. Geveltop vóór de verbouwing van het pand.

Vredenburg 34. Geveltop na de verbouwing.
(Cliché Dagblad „Trouw”)

kwart van de 18e eeuw. Aangezien het waarschijnlijker is, dat een nieuwe eigenaar het huis heeft laten verbouwen — zoals ook nu geschiedde — dan dat een niet eens met name genoemde erfgenaam dit deed na het huis al geruime tijd bezeten te hebben, komt men er toe het bouwjaar op 1770 of 1771 te stellen. Zekerheid hieromtrent bestaat er natuurlijk niet.

Zoals uit bijgaande afbeeldingen blijkt, is de stad een interessante poging om oud met nieuw te combineren rijker geworden.

Werfmuren. De restauratie van de werfmuur voor het perceel Oude Gracht 184 werd voltooid, die van de muur bij nr. 211 is begonnen.

Kloostergang Dom. Vanwege de afdeling Monumentenzorg van de Rijksgebouwendienst is een aanvang gemaakt met de reeds geruime tijd in voorbereiding zijnde restauratie van de kruisgang van de Dom. Een belangrijk deel van dit werk zal bestaan uit het vernieuwen van de tijdens de restauratie van 1880—1896 in ondeugdelijke zand-

Een van de jongste exemplaren van de lantaarnconsoles, welke gemaakt worden door de beeldhouwer C. Groeneveld. Deze is bestemd voor plaatsing bij de Geertebrug en stelt de legende van St. Geertruid voor, die zodanig in gebed was verzonken, dat ze niet bemerkte, hoe muizen haar staf beklommen.

steen aangebrachte trasceringen, balustredes etc. De toentertijd toegepaste steen is nu reeds ernstiger verweerd dan wat nog van het oorspronkelijk werk van 1401 e.v. resteert! De oostelijke vleugel zal het eerst onder handen worden genomen.

Kloostergang St. Marie. Een gedeelte van de westelijke arm van de kruisgang der voormalige Mariakerk, deel uitmakende van het oud-katholieke tehuis voor ouden van dagen, werd inwendig gerestaureerd en in gebruik genomen als rouwkapel (arch. W. Chr. de Haan). Het oorspronkelijk tufsteenwerk van de muren, dat bepleisterd was, is weer in het zicht gebracht, waarbij de sporen van enige vroegere doorgangen aan het licht kwamen. Van de vele grafstenen die er lagen (er was hier van 1733—1830 een oud-katholieke begraafplaats) werden enige tegen de wand opgesteld.

Ir. C. L. TEMMINCK GROLL

BOEKAANKONDIGING

W. F. J. den Uyl, *Achttienhoven, Westbroek, Maarsveen, Tienhoven.* Prov. Almanak Utrecht, 1958.

Het „mengelwerk” van de Provinciale Almanak voor Utrecht, bevat dit jaar een bijdrage van de heer W. F. J. den Uyl over enkele dorpen in het veengebied ten noorden van Utrecht. De ons als overdruk toegezonden verhandeling, 35 pagina's groot en fraai geïllustreerd, is zeker de aandacht waard. Men kent de heer Den Uyl

uit vroegere publicaties als een nauwgezet speurder in de historie van stad en provincie Utrecht. Zijn bijdragen laten zich prettig lezen.

Het onderwerp, dat de schrijver ditmaal koos, is stellig niet dikwijls behandeld, al kan men er b.v. in de jaarboekjes van Niftarlake wel wat over vinden. Daarom voorziet deze samenvattende beschrijving van Achttienhoven, Westbroek, Maarsseveen en Tienhoven in een leemte. Het zijn niet zoveel nieuwe gegevens, die we hier vinden. Maar het is nuttig, dat we alles nu eens bij elkaar hebben.

Want een opmerkelijke streek is het zeker. Van een ruige veenwildernis in de 12e eeuw werd het van lieverlede een weidegebied met plassen en polders. Aan de hand van de beschrijving, die de heer Den Uyl geeft, volgen we de ontwikkeling van dit gebied tot heden toe. De bodem en het landschap zijn veranderd. Ongewijzigd bleef tot vandaag het plattelandskarakter van deze plaatsjes. Of dit nog geruime tijd zal duren is de vraag. Maar zolang zij hun tegenwoordige staat houden, verdienen de vier — oorspronkelijk zelfstandig bestuurde — dorpen des te meer onze aandacht. De beschrijving van de heer Den Uyl geeft antwoord op veel vragen, die bij kennis-making met genoemde dorpen opkomen.

de J.

KLEINE MEDEDELINGEN

HONDERD JAAR OOGHEELKUNDE

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Ooglijdersgasthuis te Utrecht, wordt in het Universiteitsmuseum — Trans 8 — een tentoonstelling gehouden „Honderd jaar oogheelkunde”. Deze tentoonstelling duurt tot 6 december 1958.

STEENWEERD TE WIJK BIJ DUURSTEDE?

Een lezer vraagt de volgende informatie: „Eind 15e eeuw vind ik vermeld: de Hooge „Steenweerd” te Wijk bij Duurstede. En in de eerste helft 16e eeuw wordt een „Steenoven” te Wijk bij Duurstede vermeld. Is er over die „Steen”weerd en „Steen”oven iets naders bekend? Waar lagen dezen? Kan er een zeer oude steenbakkerij te Wijk bij Duurstede bestaan hebben, waarvan men het terrein naderhand de Steenweerd noemde? Is op dit terrein misschien later dan weer opnieuw een steenoven opgericht?”

Mogelijk kan iemand hierover nadere gegevens verschaffen.

BEVERWEERD IN ANDERE HANDEN

Het kasteel Beverweerd te Werkhoven is verkocht aan het Néd. Genootschap der Vrienden (Quakers). Deze afdeling van de wereldorganisatie der quakers heeft dit oude utrechtse verdedigingswerk, dat stamt uit de dertiende eeuw, aangekocht om een eigen centrum in Nederland te bezitten.

Reeds jaren is het quakercentrum in Ommen gevestigd maar aangezien het kasteel Eerde dat men daar bewoonde, slechts gehuurd was, werd een steviger zetel begeerd. Deze is in Beverweerd gevonden. Alleen het kasteel en het park zijn verkocht. De landerijen blijven eigendom van gravin Castell-Van Rechteren Limburg. Evenwel zijn de quakers wel van plan in de tuin een internaat met zeventig slaappleaatsen te bouwen. Dit gebouw krijgt een eenvoudige opzet.